

Мельник Н.І. Інноваційні методи навчання як умова формування комунікативної компетентності у майбутніх спеціалістів дошкільної освіти
Сінельник І.П. Використання культурних асиміляторів як засобу виховання толерантності майбутніх учителів у процесі навчання іноз.мови
Павлюк Р.О. Віртуалізація навчальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей: контекстуальний дискурс
Петрунько О.В. Психологізація педагогічної освіти: проблеми і перспективи
Рудич О.О. Інтерактивний компонент сучасної англійської дитячої книжки
Ситник О.І. Неперервна педагогічна освіта у контексті навчання впродовж життя у Великобританії
Скороходько К.В. Вплив суб'єктивного стану самотності на розвиток децентрації у ранньому юнацькому віці
Суздальєва Ю.І. Архетип трікстера у європейському філософсько-літературному дискурсі
Теплюк А.А. Формування особистісної культури студентів педагогічного ВНЗ як складова професійної компетентності
Чала О.А. Професіоналізація вчителя як предмет теоретичного аналізу

Котенко О.В.,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто проблему професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови в процесі навчання у вищому навчальному закладі. Окреслені основні напрями діяльності щодо мотивування майбутнього вчителя іноземної мови до стійкого професійного самовизначення.

Ключові слова: майбутній вчитель іноземної мови, освітнє середовище ВНЗ, професійне самовизначення, соціально - обумовлене самовизначення.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Стратегічні наміри України увійти у європейський освітній простір потребує нових підходів до визначення пріоритетних завдань освітньої галузі на всіх її рівнях. Серед таких провідних завдань системи вищої освіти, зокрема, є процес гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, інтенсифікації, модернізації навчального процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Вирішення зазначених вище завдань знаходиться у площині досягнення провідної мети вищої освіти – професійному та особистісному самовизначенню майбутнього фахівця, відтак – його успішній професіоналізації та, зрештою, соціалізації. Становлення особистості з точки зору професійної приналежності – це довготривалий та залежний від впливу зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) чинників процес. Серед них, у контексті

професійного становлення майбутнього вчителя, зокрема вчителя іноземної мови (ІМ) можна зазначити: суспільне середовище, як провідний чинник, згідно запиту якого формулюються вимоги до сучасного вчителя ІМ; освітнє середовище, яке має на меті через зміст навчально-виховного процесу стати осередком професійного самовизначення майбутнього фахівця, синтезуючи отримані теоретичні знання з практичними уміннями та суб'єктивними характеристиками, того хто навчається.

Проблема професійного самовизначення майбутнього вчителя ІМ в освітньому середовищі ВНЗ характеризується виявленням компонентів, які сприятимуть зростанню ефективності процесу професіоналізації особистості студентів на етапі професійної освіти в умовах глобалізації та інтеграції суспільства.

Отже **метою цієї статті** є виявлення діалектичного зв'язку між структурними компонентами освітнього середовища ВНЗ, а також їх впливу на результативність процесу професійного й особистісного самовизначення майбутнього вчителя ІМ.

Яким же чином освітнє середовище впливає на ефективність процесу професіоналізації та соціалізації майбутнього фахівця, зокрема фахівця з ІМ? За рахунок яких механізмів освітнє середовище має стати стрижнем формування професійної самосвідомості майбутнього вчителя?

Досліджуючи можливості впливу освітнього середовища на ефективність професіоналізації майбутнього вчителя ІМ, ми з'ясували, що освітнє середовище у науковій літературі визначено як сукупність об'єктивних зовнішніх факторів необхідних для ефективного функціонування освіти, як система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться у соціальному і просторово-предметному оточенні[5].

Отже, освітнє середовище ВНЗ – це потужний засіб визначення особистістю свого місця, значення у житті та суспільстві, усвідомлення своїх професійних, особистісних інтересів, що стає можливим завдяки єдності зовнішніх та внутрішніх чинників. Вплив освітнього середовища на професійне самовизначення майбутнього фахівця залежатиме від ефективності процесу взаємодії соціальних, просторово-предметних та особистісно-мотиваційних компонентів.

Разом з тим, варто зазначити, що навколо змісту поняття «освітнє середовище» серед вітчизняних й зарубіжних науковців тривають наукові дискусії щодо його тлумачення. Одна група вчених (О. Ільченко, Є. Ракітін, О. Соколова та ін.) визначає освітнє середовище ВНЗ як сукупність зовнішніх факторів: інформаційно-технологічних та навчально-методичних, що впливають на процес професіоналізації майбутнього фахівця. А. Асмолов, С. Деряба, В. Ясвін, Л. Лідак, О. Гуціна акцентують увагу на сумі особистісних, внутрішніх факторів, що об'єктивно впливають на професійне становлення та самовизначення особистості, визначаючи освітнє середовище важливою психологічною умовою не тільки у процесі отримання майбутнім фахівцем професійних знань, умінь, навичок, а також у розвитку здібностей до самовдосконалення й самореалізації.

Разом з тим, розгляд освітнього середовища ВНЗ з позицій лише зовнішніх або внутрішніх чинників, що впливають на процес професійного

самовизначення особистості, на наш погляд, штучно звужує розуміння основного завдання вищої освіти - розвитку гармонійної особистості майбутнього фахівця через навчання, виховання та професійну підготовку відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей.

Виходячи з наведених вище фактів, роль освітнього середовища ВНЗ у процесі професійного самовизначення майбутнього вчителя ІМ, його професіоналізації ми розглядатимемо з позицій взаємодії зовнішніх (вимоги часу, соціальні запити суспільства, умови та зміст навчання) та внутрішніх (мотивація до професійного самовизначення, рефлексивність, аналітичність мислення особистості майбутнього фахівця) чинників.

Виклад основного матеріалу. Впевнені, що нові підходи до професіоналізації майбутнього вчителя ІМ мають ґрунтуватись на засадах урахування сучасних освітніх тенденцій, адже вчитель ІМ сьогодні – це людина, яка має віддзеркалювати у своїй професійній діяльності сучасні суспільні процеси, як от: глобалізація суспільного простору, культурна інтеграція. Він повинен бути здатним адаптувати процес вивчення ІМ до постійно зростаючих вимог й запитів суспільства згідно національних й культурних традицій свого та інших народів, налаштувати учнів засобами навчального предмета на необхідність існування у кроскультурному світовому просторі.

Зміст навчання ІМ, сучасні підходи до її вивчення вимагають від вчителя не тільки формування потреби учнів у іншомовному спілкуванні, а й розвитку їх соціокультурних здібностей, виховання культури спілкування з представниками інших країн, навичок культурної взаємодії, толерантного ставлення до представників інших культурних уподобань. Тому освітнє середовище ВНЗ, де відбувається як професійне так й особистісне самовизначення фахівця з ІМ відіграє пріоритетну просвітницьку роль у становленні ціннісних орієнтирів майбутнього вчителя ІМ.

Розгляд освітнього середовища ВНЗ як одного з чинників самовизначення майбутнього вчителя ІМ слід, на наш погляд, розпочати з виокремлення структурних компонентів, що утворюють систему зовнішніх факторів впливу на професійне самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови, ними є: навчальна, науково-дослідна, соціально-гуманітарна, виховна діяльність ВНЗ.

Навчальна діяльність у ВНЗ як один із зовнішніх чинників самовизначення майбутнього вчителя ІМ слід розглядати як цілісну систему, що ґрунтується на освітніх інноваціях, досягненнях педагогічної науки і спрямована на регламентацію навчального процесу, створення умов для отримання знань, іншомовних умінь, культурних навичок, поглядів, що становлять рівень духовного розвитку майбутнього вчителя ІМ, на всебічну професіоналізацію фахівця, його креативного потенціалу, а також на удосконалення якості його освіти[3,540].

Навчальна діяльність ВНЗ у класичному розумінні є провідним засобом професіоналізації майбутнього вчителя ІМ, є рушійною силою для професійного розвитку його фахової та методичної компетентності, які у подальшому є ґрунтом для удосконалення його педагогічної майстерності, являє собою комплекс заходів, основою яких є єдність і взаємозв'язок викладання навчальних дисциплін й учіння.

Науково-дослідна діяльність ВНЗ у процесі професійного самовизначення майбутнього вчителя ІМ реалізує функції удосконалення навчального процесу через розвиток умінь аналізувати наукові явища, формування навичок самостійної дослідницької роботи, розширення світогляду викладачів та студентів.

Завданнями, що на сьогодні визначені у контексті науково-дослідної роботи у ВНЗ є: забезпечення проведення фундаментальних, теоретичних, експериментальних, прикладних досліджень у галузі суспільних, педагогічних, спеціальних наук; впровадження у практику отриманих результатів проведених досліджень, залучення студентства до науково-дослідної роботи. Адже у контексті подальшого самовдосконалення майбутнього вчителя ІМ на етапі професійного й особистісного становлення важливо спрямувати його на пошук нових науково - обґрунтованих конструктивних та технологічних рішень щодо вирішення професійних завдань, з якими доведеться час від часу стикатись у власній професійній діяльності.

Одним з важливих зовнішніх чинників впливу на професійне самовизначення майбутнього вчителя ІМ є соціально-гуманітарна та виховна роботи у ВНЗ. Зазначені види робіт передбачають формування у майбутнього вчителя ІМ позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей через цілеспрямований вплив на розвиток його творчих здатностей, самовдосконалення, самореалізації у професійній діяльності.

Зміст підготовки майбутнього вчителя ІМ у ВНЗ має бути структурований таким чином, аби загальний обсяг дисциплін, що вивчається, (як інваріантна так і варіативна його частини) забезпечували б виховно-формулюючий вплив на його професійно значущі якості (досконале володіння іноземною мовою, уміння вирішувати проблеми полікультурного учнівського колективу, діалогічність, толерантність, комунікативні здібності та ін.) та систему ціннісних орієнтирів. Адже освіта сьогодні це не тільки навчання, а й органічно пов'язане з ним виховання особистості, що є результатом навчання.

Як було вже зазначено, професійне самовизначення майбутнього вчителя ІМ в освітньому середовищі ВНЗ залежить окрім зовнішніх чинників також від внутрішніх. Впевнені, що процес професійного самовизначення майбутнього вчителя ІМ слід розглядати у площині суб'єктивно існуючої потреби до свідомого прогнозування майбутньої професійної діяльності, до розуміння власної ролі у контексті об'єктивно існуючої необхідності функціонування у кроскультурних умовах, до відмови від застарілих підходів до викладання ІМ, що є мало результативними у зв'язку із розвитком світових освітніх тенденцій.

Організація навчально-виховного процесу у ВНЗ, визначення змісту навчання й виховання майбутнього вчителя ІМ має передбачати цілеспрямовану роботу по формуванню навичок їх професійного самовизначення, адже усвідомлення правильності вибору професії є додатковим стимулом для подальшого професійного розвитку. Такими навичками ми визначили: мотиваційно-ціннісні, інформаційні, конструктивно - рефлексивні навички.

Мотиваційно-ціннісні навички передбачають сформованість професійно-ціннісних установок у структурі особистості майбутнього вчителя

ІМ, що є показниками ставлення його до себе як до майбутнього вчителя, усвідомлення значущості своєї професії, професійних перспектив.

Сформовані інформаційні навички визначають здатність особистості майбутнього вчителя ІМ до засвоєння технологій професійного самовизначення.

Конструктивно-рефлексивні навички характеризуються володінням засобами планування й прогнозування власної педагогічної діяльності, здатністю до пошуку оптимальних шляхів вирішення педагогічних задач у процесі викладання ІМ, до врахування сучасних суспільних трансформацій, до самоаналізу та оцінювання результатів своєї роботи.

Разом з тим слід наголосити, що процес професійного самовизначення передбачає певну етапність, згідно якої виокремлюються його рівні. Перший етап у процесі самовизначення майбутнього вчителя ІМ хронологічно дорівнює початковому періоду навчання у ВНЗ (1-3 курси). Професійне самовизначення особистості на цьому етапі ситуативно обумовлене, оскільки зведено до вирішення конкретної життєвої потреби, як от: необхідність вступу до ВНЗ після закінчення школи. Розгляд перспектив подальшої спеціалізації, свідомий пошук себе як професіонала в обраній галузі спостерігається не завжди. Таким чином, визначимо перший рівень професійного самовизначення як ситуативно обумовлений.

Другий етап, який починається на 4,5 курсах і триває як завгодно довго, за умови цілеспрямованої роботи над професіоналізацією студентів-майбутніх учителів іноземних мов, характеризується становленням професійного самовизначення, що передбачає фундаментальний вибір людиною професійних орієнтирів свого життєвого простору, оскільки мова йде про визнання обраної професії своїм покликанням. Тобто самовизначення, як таке, відбувається вже на ціннісному рівні. Таким чином другий рівень професійного самовизначення майбутнього вчителя ІМ визначимо як ціннісно-обумовлений.

Перехід від ситуативно-обумовленого професійного самовизначення (1-й рівень) до ціннісно-обумовленого професійного самовизначення (2-й рівень) унеможлиблюється за умови відсутності важелів впливу з боку суб'єктів освітнього середовища ВНЗ на особистість майбутнього вчителя ІМ через удосконалення навчальної, наукової, соціально-гуманітарної та виховної діяльності у контексті посилення мотиваційно-ціннісної детермінанти у структурі його особистості.

Безперечно професійному самовизначенню майбутнього вчителя ІМ передуює особистісне самовизначення, яке характеризується соціально-комунікативними здібностями, накопиченням навичок й вмінь адаптації до соціокультурних умов, ціннісних парадигм. Проте особистісне самовизначення не відбувається поза впливом суспільних відносин і в цьому контексті освітнє середовище ВНЗ має сприяти йому через свій предметно-матеріальний, дидактичний, соціально-виховний, науково-дослідний потенціал.

Висновки. Таким чином, освітнє середовище ВНЗ є, на наш погляд, потужним ресурсом професійного й особистісного самовизначення майбутнього вчителя ІМ. Це простір, де через взаємодію його структурних компонентів встановлюються зв'язки між зовнішніми й внутрішніми чинниками впливу на особистість майбутнього вчителя ІМ, які в результаті сприяють особистісному становленню та подальшій професіоналізації фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биков, В.Ю. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем // Професійна освіта: педагогіка і психологія. За ред.: І. Зязюна, Н. Нічкало, Т. Левовицького, І. Вільш. Україно-польський журнал. Видання IV. Видавництво: Вищої Педагогічної Школи у Честохові. – Ченстохова, 2004. – С. 59–79.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. П. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Деряба, С. Д. Формирование ценностной ориентации воспитанников образовательных учреждений / С. Д. Деряба // Высшее образование в России. – 2007. – №3. – с.39-43.
3. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб. / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с.
5. Ясвин, В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. 2-е издание / В. А. Ясвин. – М.: Смысл. – 2001. – 368с.

Стаття посвящена проблемі професійного становлення майбутнього вчителя іноземного мови в процесі навчання в вищому навчальному закладі. Описані основні напрями діяльності в контексті мотивації майбутнього вчителя іноземного мови до стійкого професійного самоопределення.

Ключевые слова: майбутній вчитель іноземного мови, навчальна середовище ВНЗ, професійне самоопределення, соціально - обумовлене професійне самоопределення.

The article focuses on the problem of forming the professional significant qualities of the future foreign language teacher during the educational process in the Higher Educational Establishment. The main ways of the activity according to the future foreign language teacher's motivation to the stable professional self-definition are defined.

Key words: future foreign language teacher, educational surrounding of the Higher Educational Establishment, professional self-definition, valuable cause of the professional self-definition.